

## NECİL KAZIM AKSES'İN 50. YIL MARŞI'NIN PROZODİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

*A Review of Necil Kazım Akses's 50th Annual Anthem Examination in  
The Context of Prosodia*

DOI NO: 10.36442/AMADER.2023.91

C. Hakan ÇUHADAR<sup>1</sup>

Geliş Tarihi: 19.10.2022

Kabul Tarihi: 18.01.2023

### Özet

Sözlü müziklerin bestelenebilmesi, bestecilik alanında yeterli bilgi sahibi olmanın yanı sıra yazıldığı dilin kurallarını ve müziğini iyi bilmeyi gerektirir. Bir metin içinde geçen heceler, sözcüklerin, tümcelerin, müzik sanatının doğal dinamikleri, estetiği ve vurguları ile bütünlük içinde bestelenmesi gerektiği herkes tarafından kabul gören bir durumdur.

Her dilin kendi içinde farklı müziği ve vurguları vardır. Bu inceleme, Türkçenin kendi prozodi kuralları doğrultusunda yapılmıştır. Vurgu hem müziğin hem de konuşmanın en temel parametrelerinden birisidir. Bu nedenle dildeki ve müzikteki vurgular çalışmada öncelikli konumdadır. Makale içindeki ağırlığı da bu nedenle fazladır. Vurgu dışında bir diğer önemli parametre olarak sözcüklerin doğal söylenişlerindeki ritim yani süre ögesi incelenmeye çalışılmıştır.

Bu konuların açıklanmasından sonra Türk marşları içinde oldukça önemli bir yere sahip olan sözlerini Bekir Sıtkı Erdoğan'ın yazdığı, bestesini ise devlet sanatçısı Necil Kazım Akses'in yaptığı 50. Yıl Marşı, ses ve söz uyumu açısından incelenmiştir. Bu çalışma için 50. Yıl marşının seçilmesindeki en önemli neden prozodi konusunda şimdiye kadar yazılmış en doğru nitelikteki Türk marşlarından birisi olduğu düşünülmektedir. 50. Yıl marşı ve sözlerindeki vurgular incelenirken müzik notasyonlarından da faydalanarak konunun daha anlaşılır olmasına çalışılmış ve prozodi konusu için farklı bir yazım-anlatım tarzı oluşturulmak istenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** 50. Yıl Marşı, Prozodi, Türkçede Vurgu.

### Abstract

In order to compose songs verbal song, it requires a good knowledge of the rules and music of the language in which it is written, as well as having sufficient knowledge in the field of composition. It is accepted by everyone that syllables, words, sentences in a text should be composed by considering the natural dynamics, aesthetics and accents of musical art.

Each language has its own different music and accents. This review was carried out in accordance with the prosody rules of Turkish. Stress is one of the most basic parameters of both music and speech. For this reason, the emphasis

<sup>1</sup> Prof., Çukurova Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Müzik Bölümü, Adana, Türkiye, chchuhadar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9044-7487

*in language and music is a priority in the study. For this reason, the weight in the article is high. As another important parameter apart from the emphasis, the rhythm, that is, the duration element, in the natural pronunciation of the words has been tried to be examined.*

*After the explanation of these issues, the 50th Anniversary March, which has a very important place among Turkish anthems, written by Bekir Sıtkı Erdoğan and composed by the state artist Necil Kazım Akses, was examined in terms of sound and word accordance. The most important reason for choosing the 50th Anniversary March for this study is that it is thought to be one of the most accurate Turkish anthems ever written on prosody. While examining the emphasis in the 50th Anniversary march and its lyrics, it was tried to make the subject more understandable by making use of musical notations and it was desired to create a different writing-narration style for the subject of prosody.*

**Keywords:** 50th Anniversary March, Prosody, Turkish Accent.

## GİRİŞ

### Prozodi nedir?

Say'a (1985: 1069) göre Prozodi sözcüğü Yunanca kökenli bir terim olup müzik ve sözün birbirine uygulanması anlamını taşımaktadır. Bu uygulamanın yapılması birtakım kurallara göre olup bunlar içinde en önemlisi müziğin ve sözün kuvvetli olduğu yerleri birbiri ile örtüştürmektir. Ayrıca müzik tümceleri ile sözel tümcelerin birbiri ile uyumlu olması önemlidir.

Kavram olarak Prozodi sözcüğü Türkçeye Fransızcadan girmiş olup (pros-göre) ve (ode-şarkı) sözcüklerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Yani şarkıya uygun olma demektir. Güncel kullanılışı ile prozodi; söz ile müziğin birbirine uygunluğu olarak tanımlanabilir (Özışık, 1985: 25).

Her dilin kendine özgü prozodisi vardır. Yani her dilin tonlamaları birbirinden farklıdır. Doğal olarak Türkçenin de kendine özgü bir konuşma müziği vardır ve tonlamaları diğer dillerden farklıdır.

Türkçe konuşma dilinde, tümcenin prozodik özellikleri daha çok vurgulama, tonlama ve duraklara dayalıdır. Sözcük ya da tümce içinde daha baskılı olarak söylenen heceler ya da sözcükler olarak adlandırılan vurgulamalar, her farklı dilde olduğu gibi Türkçede de kendine has özellikler göstermektedir. Buna göre hecelerden bazıları diğerlerinden daha vurgulu söylenebilmektedir. Sözcüğün işlevine ve özelliğine göre vurgulamanın yeri farklılık gösterebilmektedir (Bayazıt, 2018: 39).

## YÖNTEM

Bu araştırmada, nitel veri analizi yöntemi olarak doküman analizi yöntemi kullanılarak elde edilen veriler incelenmeye çalışılmıştır. Nota yazımında Sibelius 2019.1 programı kullanılmıştır. Ayrıca makale, etik kurul izni gerektirmemektedir.

### **Araştırmanın Modeli**

Araştırma, betimsel araştırma yöntemi ve doküman analizi yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

### **Araştırmanın Amacı**

Genel prozodi kuralları çerçevesinde prozodinin bileşenlerini Türk dili içinde incelemek ve bu bağlamda araştırmanın, sözlü müzik türlerinin herhangi biri için geçerli olabilecek evrensel prozodi kuralları içinde ama Türkçe sözlü müzikler için geçerli olacak bir bakış açısı oluşturulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda da devlet sanatçısı Necil Kazım Akses'in bestelediği 50. Yıl marşının Türk dili prozodi kuralları içinde incelenmesi hedeflenmiştir.

### **Araştırmanın Önemi**

Alanyazında yayınlanan çalışmalar ve konuyla ilgili yapılan son araştırmalar incelendiğinde, bu makalenin önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Araştırmanın, güncel dildeki vurgu yazımlarını müzik dili ile birleştirerek, farklı bir yazım önerisi ve bakış açısı getirdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda 50. Yıl marşını gündeme getirerek bu konuda araştırma yapacak olanlara incelenmeye değer bir örnek sunulmasının da ayrıca önemli olacağı varsayılmıştır.

### **Müzikte Prozodi ile İlgili Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve**

Vurgu sözcüğü anlam gruplarıyla tonlama ve ifade etme kavramlarıyla açıklanmaktadır. Prozodi, konuşma diline ait bir kavramdır. Lynott ve Connell'e göre (2010); sözel iletişimin merkezinde vurgu, tonlama, zamanlama ve ritim yer almaktadır. Whalley ve Hansen'e (2006) göre ise prozodi bütün dünya dillerinde dilbilimine ait bir alt sistemdir. TDK'ya göre de vurgu, durak, ezgi gibi ses bilgisi öğelerinin tamamıdır. Prozodi küresel bir kavram olmasına karşın, her

dilde farklı vurgulama özellikleri, bekleme ve tonlama olduğundan prozodinin hissedilmesi de dilin yapısına göre farklılık göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, prozodi ait olduğu dilin müziğidir (Keskin vd., 2011).

Sözlü müziklerin en önemli unsurlarından birisi prozodi ise diğeri de onu taşıyan bestesidir. Yani müziğidir. Teorik olarak prozodi, müziğin söz ile olan uyumu olarak belirtilse de bu uyumun biraz daha ayrıntılı belirtilmesine gerek vardır. Bu bağlamda makalede müzikal vurgular, metin vurguları ve konuşma ritmi ele alınarak prozodinin bileşenlerine açıklık gerilmeye çalışılacaktır.

- Sözcüklerin taşıdıkları seslerin değerlerine ve seslemlerin (hecelerin) taşınması gereken seslere göre söylenmesidir. Tonlamaya, hecelerin vuruşuna sözcüklerin uzunluk ve kısalıklarına yani sürelerine dikkat edilerek söylenmesine prozodi denir (<http://www.edebiyatbilgileri.com>).
- Prozodi tanımına “konuşma dilinin müzik diline yerleştirilmesi” diyen İlerici (1981, 405) bir şiirin güzel söylenmesi sırasında bazı hecelerin diğerlerine göre daha vurgulu, daha ince veya kalın ya da uzun veya kısa olduklarının görüleceğini; şiirin kendi yapısında doğal bir ezginin yattığını ve bunu görebilen bestecilere “ben buradayım” dediğini ifade etmektedir. İlerici, bestecinin şiiri iyi incelemesinin ve önemli olan ile olmayanı ayıklamasının bir söz bestecisinin görevi olduğunu düşünmektedir.
- Çuhadar’a (1986: 6) göre prozodi, Sözlü (vokal) müzikte, sözcük ve hece (seslem) vurgularının, müziğin içerdiği vurgularla üst üste gelmesidir.

Buradaki prozodi tanımlarında çok önemli bir sözcük öne çıkmaktadır. “Vurgu” olarak belirtilen bu sözcük hem müzik sanatı açısından hem de “konuşma ezgisi” açısından çok önemli bir unsurdur. Hem müzik hem de konuşma için önemli bu unsuru netleştirmek gereklidir. Dünyada her ulusun kendine ait farklı bir dili olduğundan yola çıkarak, makalede sadece Türkçe dili üzerinden prozodi olgusu açıklanmaya ve örneklendirilmeye çalışılacaktır.

Pattison’a (2009: 179-180) göre ise müzikte prozodi bestecinin, metnin söylendiği melodideki notalara hece atamasında veya şarkı sözlerinin uyumuna göre müziği ayarlamasında bir vokal kompozisyon metnini ayarlama şeklidir. Ancak heceler (seslemler) ve ezginin notaları arasındaki ilişki, müzik prozodisinin sadece bir boyutudur. Prozodi, ne olursa olsun, öğeler arasındaki uygun ilişkidir. Bu anlamda, bir şarkıdaki her unsur prozodi yaratabilir ve yaratmalıdır. Prozodi, sözlerin müzikle

desteklenmesidir.

Sonsel'e (2019: 57) göre; sözcüklerin vurgu, değere uygunluk ve söyleniş bakımlarından doğru söylenmelerine ve bestelenmeleri halinde de bu niteliklerinin örtüşmesine yani ezgi ile sözün güzel ve dengeli uyumuna "prozodi" denir.

Ağakay'a (1959: 639) göre ise sözlü bestede (vokal müzikte), seslem vurgularının, müziğin doğal yapısındaki vurgu, yükseliş ve alçalışlarla tam olarak uyuşmuş olması ve bu yöndeki kuralların tümüdür"

"Sözcüklerin vurgu ve değerlerini, sesteki söyleniş değer ve vurgularıyla birleştirmek sanattır. Sesle sözün dengeli uyumudur. Okul müzik eğitiminde şarkıların prozodi bakımından uygunluğu çok aranır" (Deliorman, 1977: 113). "Şarkının ses-söz uyumu yani prozodisi mümkün olabildiği kadar kusursuz olmalıdır. Seslem ve sözcük vurgularının, söz içeren bir şarkıda olması gereken yerlere ve sürelerle düşmesi, müzik tümceleri ve söz tümceleri arasında bir uyum ilişkisinin bulunması gerekmektedir" (MEB, 1969: 236).

Bu tanımlardan sonra müzikte prozodinin tanımını kısaca, **sözlü** (vokal) **müzikteki sözlere uygun beste yaratma sanatı** olarak yapmak mümkündür. Bir sözlü eser bestelenirken de ilgili metnin yapısındaki sözcük ve tümce vurgularının, konuşmanın ritmindeki sürelerle de uyumlu olacak ve onu destekleyecek şekilde bestelenmesi gerekmektedir. İlgili ezginin yapısı ve metni ile uyumlu olacak şekilde her iki ögenin (seslem, tümce) vurgularının ve ritmik yazılımın, birlikte üst üste gelecek şekilde sanatsal bir kaygı çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir. Müzikteki vurgular ve sözdeki vurgular birbiri ile uyumlu olarak kullanılacaksa öncelikle her ikisini de ayrı ayrı belirlemek gerekmektedir.

## **Müzik ve Türk Dilinde Vurgular**

### **Müzikte vurgu**

Müzikte doğal ve yapay olmak üzere iki çeşit vurgu vardır. Müzikte doğal vurgulara metrik vurgular da denir. Müzikte, nota üzerinde açıkça belirtilmeyen "ölçü vurgusu" olarak da adlandırılan bir vurgu türü vardır. Metrik vurgu, müziğin bir ölçünün belirli bölümlerine düştüğünde sahip olduğu doğal vurguyu ifade eder. Bir ölçünün birinci vuruşunun her zaman en fazla vurguyu taşıdığı anlaşılır. 4/4'lük bir zamanda, ölçü 3.vuruş da ikinci vurguyu taşır. İkinci ve dördüncü vuruşlar, zayıf vuruşlar ve üçüncü vuruşlardan daha az vurgu taşıdıkları için zayıf

vuruşlar olarak kabul edilir. Zayıf vuruşlar, bir vuruşun ikinci sekizinci notası gibi sıra dışı bir vuruşta çalınan notalardan daha fazla vurgu almaya devam eder. Benzer şekilde, 3/4'teki 1. vuruş, en fazla vurguya sahipken, 2. ve 3. vuruşlar daha az belirgindir (<https://producerhive.com>).



Müzikte vurgu, belirli bir ritmik veya melodik ayrıntıya anlık vurgu yapılabilir ve (>,-) veya sözlü olarak da sforzato (sfz) olarak belirtilebilir. Metrik olarak düzenlenmiş müzikte, vurgular, özellikle düzenli vurgulamanın adımların atılmasını kolaylaştırdığı danslarda, ritmik gruplamaları ifade etmeye hizmet eder. Kural olarak, en önemli vurgu, ölçünün ilk vuruşuna düşer (aslında ölçünün nerede başladığını belirleyen vurgudur). Bileşik ölçülerde daha az önemli vurgu, ölçünün ikinci yarısının başlangıcını işaret eder. Örneğin 4/4'te üçüncü vuruş veya 6/8'de-sekizlik notalar düşünüldüğünde dördüncü vuruş. Ayrıca tüm ölçüler, özellikle periyodik olarak yapılandırılmış müzikte, anlamlı ifadelerle hayati derecede katkıda bulunan daha fazla veya daha az vurgulamaya tabi olabilir. Vurgular, senkop olarak bilinen süreçle geçici olarak yer değiştirebilir (<https://www.britannica.com>).

Bu bağlamda, Koray'a (1948: 37-45) göre, senkop ve notaların peslik ve tizlikleri ile de yapay vurgular oluşturulur. Motif vurguları ile ölçünün başındaki vurgular, birinci derecede önemli, öteki vurgular ise ikinci derecede önemlidir. Bununla beraber ezgideki güç merkezleri, motif vurgusunun bulunduğu yerlerdedir. İki ölçülü iki motiften oluşan 4 ölçülük bir müzik tümcesinde, 2. ve 4. ölçülerde olmak üzere iki ayrı güç merkezi bulunur. Dörder ölçülü iki tümceden meydana gelen sekiz ölçülü bir periyotta ise 2., 4., 6. ve 8. ölçülerde olmak üzere, 4 kuvvet merkezi bulunur. Bu kuvvet merkezlerinin basınç dereceleri şöyledir. 2. ölçü, 1. ölçüden; 2. motif, 1. motiften; 2. tümce 1. tümceden daha kuvvetlidir. Fakat kuvvet merkezlerinin bu vezinli dağılım sistemini, değişmez bir örnek diye almak doğru değildir. Çünkü vezinsiz veya karma dağılımlı kuvvet merkezleri olan tümceler de vardır. Bestelenen bir metnin, yukarıda sözü edilen esaslara dayanması şarttır. Bu arada birbirine komşu olan iki motiften birincisinin son sesleriyle ikincisinin ilk sesleri arasında sözcüklerin bölünmemesine dikkat etmelidir. Ezginin vurgulu yerlerine düşen ve sözün vurgulu sesleriyle desteklenen müzik içindeki sesler, çevrelerindeki diğer seslerden ne kadar kalın olurlarsa olsunlar, vurgularından bir şey kaybetmezler ve sözün vurgusuz seslemlerini alan vurgusuz seslerde, çevrelerindeki seslerden ne kadar ince olurlarsa olsunlar, yine de vurgusuz kalırlar.

## **Türkçede Vurgu**

Bir sözcük veya sözcük grubunda, bir seslemin, bir tümcede ise bir sözcüğün diğerlerine göre daha kuvvetli söylenmesine “vurgu” adı verilir. Vurgulu seslem ya da sözcük, diğer hece ya da sözcüklere göre daha baskılı ve şiddetli bir söylenişe sahiptir. Vurgu, konuşma ve yazı dilinde “özellikle ve öncelikle belirtme, dikkati çekme ve yoğunlaştırma” anlamında bir kavramdır (Dursunoğlu, 2006: 267-276).

Sözlü (vokal) müziklerdeki prozodiler incelenirken, öncelikle göz önüne alınması gereken vurgu çeşitleri ve sözcüklerin, Türkçe içinde vurgularının nasıl olduğudur. Makale kapsamında prozodik yönden sözcük ve tümce vurguları belirlenmeye çalışılacaktır.

Gencan’a (1979: 63) göre “Türkçe’de vurgular çok çeşitlidir ve başlıcaları şunlardır; sözcük vurgusu, tümce vurgusu, dize vurgusu, sertlik-kesinlik vurgusu”. Deliorman da (1977) “her dilin ve o dil içindeki her şivenin ve lehçenin, kendine özgü bir prozodisi ve müziği vardır” demektedir. Ona göre Türkçe’ye esas olan lehçe ise İstanbul lehçesidir (Deliorman, 1977: 111).

Bu konular çerçevesinde lehçe ve şive ayrımını belirtmek gerekirse; herhangi bir dilin çok eski dönemlerinde ayrılmış olan kollarına, yani bir dilin birbirinden uzak bölgelerdeki ses, söz dizimi ve söz varlığı açısından değişikliğe uğramış biçimine lehçe (İng: dialect) denmektedir. Bu bağlamda, “ağız”da genellikle ses ve söyleyiş farklılığı varken, lehçede ses ve söyleyiş farklılığıyla birlikte, dilin kendi yapısı (söz dizimi) ve söz varlığı da değişime uğramaktadır. O kadar ki, bu farklılıkların zaman içinde bu lehçelerin ayrı birer dil olmasına bile yol açması mümkündür. Örneğin, Latincenin çeşitli lehçeleri arasındaki farklılık zaman içinde o denli büyümüştür ki, sonunda Fransızca, İtalyanca, Portekizce, İspanyolca, Rumence gibi diller ortaya çıkmıştır (www.turkedebiyati.org).

## **Sözcük Vurgusu ve Kurallar**

Konu ile ilgili farklı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre sözcük vurgusu aşağıdaki tanımlar çerçevesindedir.

- İki ya da daha çok heceli sözcüklerin bir seslemini (hecesini), birden çok sözcüklü tümcenin bir sözcüğünü ötekilerden kuvvetli, baskılı söyleyerek belirtmeye “vurgu” denir (Aykun vd., 126).

- Vurgu, bir sözcükte güçlü bir şekilde çıkarılan bir seslem üzerindeki baskıdır. Bir seslem üzerinde yapılan “vurgu” onu söylenişte diğerlerinden daha güçlü yapar” (Ergin, 1984, s.103).
- Okuma ve konuşma sırasında tümcenin anlamını artırmak ve demek istenileni daha iyi anlatabilmek için duruma göre önemli olan seslem (hece) veya sözcüklerin baskılı-şiddetli şekilde okunmasına veya söylenmesine vurgu denmektedir” (Karanlıkagezer, 1985: 74).
- Bir seslemin (hecenin) vurgulanması demek, kendi çevresindekilerden daha yüksek bir ton veya bir nefes tazyiki yahut ta bunların ikisini birden alması demektir” (Gencan, 1979: 63).

Tüm tanımlardan yola çıkarak vurgunun tanımı, “okunuşta ya da söylenişte bir seslemi (heceyi) ya da sözcüğü, diğerlerinden daha baskılı ve yüksekte okumak ya da söylemek” şeklinde yapılabilir.

Arel’in (1997: 16) Prozodi Dersleri adlı kitabında sözcüklerin vurgu açısından beş halinden söz edilmektedir. Bunlar; yalın, ünlem, çekim, tamlama (terkip) ve edatlı halleridir.

Aşağıda ise vurgu çeşitleri daha farklı ve kapsamlı olarak incelenecektir. Vurgu alan seslemler (heceler) okumada dikkati çekmesi açısından koyu ve altı çizili olarak belirtilecektir. Bazı sözcüklerde ise daha dikkat çekici olması açısından müzik notaları ile vurgular betimlenmeye çalışılmıştır.

Gencan’a göre (1979: 64-67); genel kural olarak vurgular şöyledir.

- Bir seslemlerli sözcükte vurgu olmaz.
- Çok seslemlerli sözcüklerde genel olarak vurgu son seslemlerde bulunur.
- Fakat, coğrafik yer adlarında durum farklıdır.
- İki seslemlerli yer adlarında ise vurgu baştır.

Örnek: **A**hlat, **S**amsun, **K**onya, **M**ersin, **B**alkan, **A**ğrı, **U**rfa, **F**ırat, **D**icle

- Çok seslemlerli yer adlarında vurgu başa doğru gider ama güçlü seslemlerde yerleşir. Yani 1. seslem daha güçlüyse vurgu baştır.

Örnek: **T**unceli, **K**ayseri, **C**ankırı, **M**enderes, **M**armara, **A**ksaray



İlk seslem açık, ikinci seslem kapalıysa ya da birinci seslem bir-iki sesli; ikincisi üç-dört sesliyse, yani ikinci seslem daha güçlüyse vurguludur.

Örnek: Denizli, İskenderun, Edirne, Silifke, Malatya, Palandöken, Antalya, Çanakkale,

- Birkaç bağlaç, belirteç ve ünlemde vurgu başta olur.

Örnek: Aferin, Ancak, Simdi, Haydi

Fakat tür adları, özel yer adı olarak kullanıldığı zaman vurgular başlara doğru gider.

Örnek: Kartal, çok büyük ve iri bir kuştur. Kartal'dan gelen kara tren. Sirkeci geçiyor (sirke satan).

Sirkeci İstasyonunda buluştuk. Denizli ülkeler (denize sahip olan). Denizli Valisinin demeci çok güzeldi.

- Ekler, genellikle sözcük sonundaki vurguları üzerlerine çekerler.

Örnek: Çiçek, çiçekler, çiçeklerimiz, çiçeklerimizden, çiçekli.

- Sadece şu seslemler vurgu çekmez; vurgu kendilerinden önceki seslemlerde kalır.

### **Olumsuzluk eki – me-ma**

Örnek: Sakın bir daha buraya gelme! Kemanı yanlış tutuşla asla çalma! Bir daha okuma dersinde çizgi roman okuma. Buradaki örneklerde olumsuzluk eki –ma'lar vurgusuzdur. Yani vurgu kendinden önceki hecelerdedir. Diğer -ma'lar ise vurgudur.

Sadece geniş zaman kiplerinde olumsuzluk eki –me vurgu çeker.

Örnek: Bilmez, Okumaz, Görmez, Duymaz, Sevmez

- **mi? soru eki vurgu çekmez**
- **ce küçültme anlamındaysa vurgu çekişi aşağıdaki gibidir.**

Eğer sözcük, sıfat ise vurgu çeker.

Örnek: Bolca, güzelce, çokça, yumuşakça

Eylem belirteci olarak kullanılırsa vurgu çekmez.

Örnek: Güzelce anlatacaksınız, bolca yedi.

Küçültme anlamından başka anlam içeriyorsa vurgu çekmez.

Kardeşçe, insanca konuştuk; ulusça, Türkçe, bence, oldukça, geldikçe, diğer eklere benzer.

Vurguları karşılaştırarak bakıldığında ise durum şöyledir.

Örnek: Köçekçe (oyun havası) – Köçekçe (köçek tarzında),  
Düşünce (fikir) – Çocuk düşünce

Dil adı türetmeye yarayan -ce'ler vurguyu çeker.

Örnek: İngilizce (İngiliz dili) – İngilizce (İngiliz'e göre)

• **İle, ise, idi, imiş, iken sözcüklerinin takılaşmasından ileri gelen –le, -se, -di, -miş, -ken heceleri vurgu almaz.**

Örnek: Tebesirle yazacaksa, çalışkandı, kardeşiyle, gidecekti, istediyse, oradaymış, yazacakken.

• **Ek eylemin geniş zaman kipinin –in, -sin, -dir, -iz, -sınız, parçaları da vurguyu çekmezler.**

Örnek: Arkadaşsınız, öğrenciyiz, çocuksun, çocuğum (ben), çalışkandırlar

Fakat;

• Ek eylem olmayan –im'ler vurgu alırlar.

Örnek: Güzelim (ben), Güzelim (benim)

• Ek eylem –dir'e benzeyen geçişlendirme eki “-dir” vurgu alır. Farkları şöyledir.

Örnek: Bu konuyu sevdiğin bir arkadaşına yazdır.

Soğuk kış geçti ama önümüz yazdır.

Çalış da hepimizin yüzünü güldür. Bu, güzel bir güldür.

• –de bağlacı ünlü açısından bir ek gibi kendinden önceki sözcüklere uyar ve vurgu almaz.

Örnek: Orhan'da güzel kitaplar vardır. Odamızda oturuyorduk. Hakan da güzel romanlar aldı. Odamızda aydınlandı.

Hangi –de'nin ek olduğu, birlikte yazılacağı, hangi –de'nin bağlaç olduğu, ayrı yazılacağı, vurgu çekip çekmemesinden de ayırt edilebilir.

- –ki bağlacı da vurgu bakımından de bağlacı gibidir: Ama bağlaç olunca vurgu çekmez. Örnek: Bilirsiniz ki... Başka anlamda ek ise, vurgu alır. Ekte ki, bizim ki...

Hangi –ki'nin ek olduğu, bitişik yazılacağı; hangi ki'nin bağlaç olduğu ayrı yazılacağı, vurgu çekip çekmemesinden ayırt edilebilir.

Örnek: Bir ulu çıkarısın ki kırılır ama eğilmezsin. Yolda ki, komşunun ki, bildim ki, geçen ki, düşünün üz ki...

- –ki bağlacının kaynaşmasından ileri gelen; mademki, sanki, belki sözcüklerindeki **ki** vurgu almaz.

- Zaman belirteci yapan –leyin eki vurgu çekmez: Geceleyin, Akşamleyin

Bunlar gibi zaman belirteci türeten –in de vurgu almaz. Gündüzün, öğleyin gibi.

- Neşir, şükür, seyir, hazım vb. Arapça olan sözcükler, etmek, eylemek yardımcı eylemiyle bileşince;

- İkinci hecelerdeki dar ünlüler düşer ve vurgu ilk heceye geçer.

**Sabrediniz, Sükrediniz, neşredilecek, hazmetmek**

### **Bileşik Sözcüklerde Vurgu**

Tümlemelerin kaynaşmasıyla oluşan bileşik adlarda vurgu, 1. sözcükte güçlüdür.

**Başçavuş köpek**balığı, **deve**boynu, **orta**okul, **on**başı, **dalgakıran**

**Ünlem Vurgusu-** İnsan ve hayvan isimlerinde vurgu, tür isimlerinde olduğu gibi son seslemededir.

**Aydın, Özgür, Kıvanç, Levent, Sabri, Ali, Andaç, İpek**

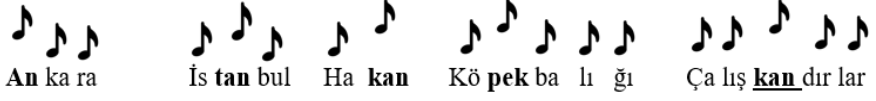
Çağrılarda ise vurgu ilk sesleme geçer.

**Ezgi, Andaç, İpek, Kıvanç, Mehmet, Ahmet**

- Özel ad gibi kullanılan sözcüklerde, çağrı vurgusu ilk hecede olur;

**Anne**ciğim, **Ar**kadaşlar, **Bin**başım (Gencan, 1979: 64-67).

Ayrıca sözcük vurgularını, aşağıdaki gibi bir notasyon ile göstermek de mümkündür. Bu göstergenin, dildeki müziği ve vurguyu görmek bağlamında önemli olduğu düşünülmektedir.



### Tümce Vurgusu

“Tümce vurgusunda vurgu, fiilden önceki sözcükte olur. Konuşma esnasında vurgulu olacak sözcük, fiilin önüne getirilir. Anlam bakımından önemli olan sözcük, tümcede vurgulanarak belirlenir.

Babam Ali’yi çarşıda gördü.

Babam çarşıda Ali’yi gördü.

Ali’yi çarşıda babam gördü (Karanlıktagezer, 1985: 74-75).

Ya da vurgulu sözcük fiilin önüne getirilmeden de vurgulanabilir.

Ahmet bugün Adana’ya gitti.

Ahmet bugün Adana’ya gitti.

Ahmet bugün Adana’ya gitti.

### Konuşmada Ritm (tartım-süre)

Sözcük ve tümce vurgularından sonra prozodi için çok önemli olan konulardan diğeri ise sözcüklerin doğal konuşmalardaki ritimlerdir yani seslemlerin birbirine göre olan süreleridir. Yani seslemlerin uzunluğu-kısalığıdır (Egüz, S.,1981: 93-94).

#### Şekil 2. Sözcük Tartımlarının Örnek Gösterimi



## 50. Yıl Marşının Prozodisinin İncelenmesi

Say (1985: 34) ve Selanik'in (1996: 298) aktardıklarına göre 50. Yıl marşının bestecisi olan Necil Kazım Akses 1908 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk ve orta okul öğrenimi boyunca müzikle uğraşmış (keman, viyolonsel), 1926 yılında İstanbul Erkek Lisesinden mezun olduktan sonra bestecilik eğitimi için Viyana'ya gitmiştir. Ankara Devlet Konservatuarı kurulduktan sonra bu okula kompozisyon öğretmenliğine atanmış olup pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Hemen her türde eserleri olan ve Türk beşleri olarak bilinen besteciler içinde yer alan Akses'e 1971 yılında devlet sanatçısı unvanı verilmiştir. Ses ve orkestra için yazılan Cumhuriyetin 50. Yıl Marşını ise 1973 yılında bestelemiştir (Say, 1985: 34).

Üngör'e (1965, s.9) göre marş, ölçüsü olan ve uygun adım yürüyüşler için kullanılan müzik çeşididir. İtalyanca "marcia", Almanlar "marsch", Fransızlar "marche" ve İngilizler de "march" demektedirler. Marş müziklerinin zamanları ise ikili, üçlü ve dörtlü zaman birimleri (2/4, 3/4, 4/4) içinde yazılabilir. 50. Yıl marşı da dört zamanlı olarak bir marş olarak bestelenmiştir.

Sözlü (vokal) müzikte, söz ile müziğin uyumu, araştırma kapsamında açıklanan kuramsal bilgiler doğrultusunda belirtildiği üzere oldukça önemlidir. Ses ve söz uyumunda en önemli konu vurgular ve sözcüklerin, tümcelerin doğal söylemlerdeki süreleridir. Gençan'a (1979: 70) göre vurgunun, söz içeren sanatlarda, yani edebiyatta, müzikte, şiirde çok önemli bir işlevi vardır. Şiir ve müzik ölçülerinin, sözdeki vurgularla birleşip kaynaşmasına besteciler ve icracılar önem verirler. Ses ve söz uyumuna, kavrayıcı güzelliği, müzikte prozodi denilen bu kaynaşma katar. Müziğin önemli bir ögesi olan ölçülerin, sözlerdeki vurgu ile kaynaşmaması ya da ters ve uygunsuz yerlerde olması, bestede ve şiirde duyguyu besleyemez ve aralarındaki uyumu bozar.

Buraya kadar aktarılanlar çerçevesinde şiirini Bekir Sıtkı Erdoğan'ın yazdığı ve bestesini Necil Kazım Akses'in yaptığı 50. Yıl Marşı'nın prozodisi, kullanılan nota yazım programının olanakları çerçevesinde notaların sadeleştirilmesi yoluyla şekil 3'te gösterilmeye çalışılmıştır. Marş, ilk ve son kıtalar üzerine bestelendiğinden dolayı iki ayrı dizek çizgisi üzerinde gösterilmiştir. Şekil 3'de marşın orijinal hali ve şekil 4'te müziğin sözleri, sözcüklerin tartımı ve vurguları orijinal notasyona bağlı kalınarak fakat olabildiğince sadeleştirerek yapılmıştır. Bu notasyonda vurgulu okunması gereken heceler, koyu (bold) ve yukarıda yazılmıştır. Sözcüklerin doğal söyleniş ritmi (süresi) yani hecelerin uzun ya da kısa söylenişi de ifade edilmeye çalışılmıştır. Yani

olması gereken her iki parametre (sözcüklerin vurguları ve sesleme süreleri) tek bir notasyonda birleştirilmiştir.

Ellinci Yıl marşında “Müjdeler var yurdumun, toprağına taşına, Erdi Cumhuriyettim elli şeref yaşına” tümcesindeki sözcüklerin vurgulu yerleri olabildiğince doğrudur. Ayrıca müzik kompozisyonu kuralları içinde eserin müziğine bakıldığında da dört zamanlı olarak yazılan müziğin doğal vurguları ile sözlerdeki vurguların üst üste geldiği ve doğru yerde oldukları görülmektedir. Vurgulu olan heceler daha tiz olarak bestelenerek şiirin anlam ve bütünlüğü de pekiştirilmiştir.

**Şekil 3. 50. Yıl marşı (Görsel, Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Müdürlüğü, “100. yılda Atatürk Marşları” kitapçığından aktarılmıştır)**

Söz : Bekir Sıtkı ERDOĞAN  
Müzik : Necil Kâzım AKSES

**CUMHURİYETİMİZİN  
50. YIL MARŞI**

$\text{♩} = 116$

Müj-de-ler var yur-du-mun  
Ya-şa-sın hür U-lu-sum  
top-ra-ğı-na ta-şı-na er-di Cum-soy-lu gen-cim ben-li-ğim ya-şa-sın şan-  
hu-ri-ye-tim el-li se-kiz ya-şı-na.  
li or-dum sar-sıl-maz gü-ven-li-ğim.  
Bu rüz-gar-la şah-lan-mış dal-ga dal-  
Er-sin el-li yıl-la-ra ni-ce mut-  
ga bay-ra-ğım. Baş-ka bir tuğ-ya-raş-maz Tür-  
lu çağ-la-rım. Ör-nek ol-sun ci-hâ-na Devle-  
kün öz-gür başı-na. Cumhu-ri-yet öz-gür-lük in-  
tim dü-zen-li-ğim.  
sanca var-lık yo-lu -lu A-TA-TÜR-Kün çiz-di-  
ği çağ-daş uy-gar-lık yo-lu. A-lık yo-lu

**Şekil 4. 50. Yıl Marşının Sadeleştirilmiş Notasyonu İçinde Sözcüklerin Tartımları ve Vurguları**

**50. YIL MARŞI**

Necil Kazım AKSES-Bekir Sıtkı ERDOĞAN

Müj de ler var yur du mun top ra ğı na ta şı na  
Ya şa sın hür U lu sum soy lu gen cim ben li ğim  
Er di cum hu ri ye tim el li şe ya şı na  
ya şa sın şan lı or dum sar sıl maz gü ven li ğim  
Bu rüz gar la şah lan mış dal ga dal ga bay ra ğım  
Er sin el li yıl la ra ni ce mut lu çağ la rım  
Baş ka bir tuğ ya raş maz Tür k'ün öz gür ba şı na  
Ör nek ol sun ci ha na Dev le tim dü zen li ğim  
Cum hu ri yet öz gür lük in san ca var lık yo lu  
A TA TÜR K'ün çiz di ği çağ daş uy gar lık yo lu

Aşağıda ise verilen sözler ve nota simgeleri ile de hecelerin peslik-tizlik gösterimi, bir bakıma sözcük vurgularının bir örneği daha farklı olarak verilmiştir. Yani Türkçenin vurguları bağlamında, daha tiz söylenen heceler doğal olarak daha vurgulu olarak gösterilmiştir. Bu mantık içinde, cümle içinde söylenecek önemli sözcükler de diğerlerinden daha tiz yazılmalı ve müzik tümcesinin doğal vurguları ile de aykırı düşmemelidir. Bunların dışında sözcüklerin doğal

söylenişlerindeki hece uzunluklarına (sürelerine-tartımlarına) dikkat edilmesi gerektiği ortadadır.



Müj de ler var yur du mun, top ra ğı na ta şı na



Er di Cum hu ri ye tim El li şe ref ya şı na

## SONUÇ VE YORUM

Murat Bardakçı, Arel'in (1997: 13) kitabı için yazdığı önsözde “prozodinin bir kurallar bütünü olarak- bir sözlü esere uygulanmasını beklemenin- son derece güç hatta imkânsız” olduğu düşüncesini dile getirmektedir. Ona göre ezgiden fedakârlık edilmesini gerektiren prozodi, sadece bu nedenlerle bile tam olarak gerçekleşmesi mümkün olmayan bir ütopyadır”.

Prozodi konusunun zorluğunu belirtmek için kullanılan yukarıdaki yorumda muhakkak ki bir gerçeklik payı vardır. Müzik sanatı içinde güzelliği korumak için kuralların feda edildiği durumlarla karşılaşmak olasıdır. Yaşamın akışı içinde müziği çok güzel fakat prozodisi bozuk pek çok eserler bulunabilir. Herhangi bir besteci ezginin güzelliğinden fedakârlık etmemek için bilerek ve isteyerek prozodik hatalara göz yumabilir. Toplumun çok sevdiği bir müziğin içinde prozodi hatalarının olması da mümkündür. Ama sanat yaşamı ve pek çok alan için kötüyü ve olumsuzu örnek almamak gerekir. Yeni yapılacak besteler için daha doğrusunu, iyisini ve güzelini yapmak için çaba sarf edilmelidir. Böylesine sıkı prozodi kuralları çerçevesinde, devlet sanatçısı Necil Kazım Akses tarafından bestelenen 50. Yıl Marşı'nın, prozodi kurallarına uyan ve aynı zamanda sanatsal çizgisinden fedakârlık etmeyen, adeta prozodi ütopyasını gerçekleştiren örnek bir eser olarak Türk müzik yaşamında önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.



## KAYNAKÇA

- Ağakay, M. A. (1959), Türkçe Sözlük, 3. Baskı, Yeni Matbaa, Ankara
- Arel, H. S. (1997), Prozodi Dersleri 2. Basım, İstanbul
- Aykun, S., İleri, I, Birkan, A., vd, (1973), Ortaokullarda Dilbilgisi Dersleri 3, Garanti Matbaacılık ve Neşriyat, İstanbul
- Bayazıt, Z. Z., (2018), Türkçe Konuşma Dilinde Duygusal Prozodi ve Sözel Birleşenlerin İncelenmesine Yönelik Nörodilbilimsel Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara
- Çuhadar, C. H. (1986), Televizyon Reklamlarının Ses-Söz Uyumu (Prozodi) Yönünden İncelenmesi ve Dilimizin Müziğine Etkileri, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Müzik Eğitimi ABD Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Deliorman, L., (1977), Özel Müzik Öğretim Metodu ve Uygulama, Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu, Ankara
- Dursunoğlu, H. (2006), Türkiye Türkçesinde Vurgu, Yıl 2006, Cilt 7, Sayı 1, 267- 276, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- Egüz, S. (1981), Toplu Ses Eğitimi I. Ayyıldız Matbaası, Ankara
- Ergin, M. (1984), Türk Dilbilgisi, 12.Baskı, Metinler Matbaacılık, İstanbul
- Gencan, T.N. (1979), Dilbilgisi, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- İlerici, K. (1981), Bestecilik Bakımından Türk Müziği ve Armonisi, MEB Basımevi İstanbul, 405)
- Karanlıktagezer, N. (1985), Türkçe Bilmeyenlere Türkçe Öğretim Rehberi, 4. Baskı, Dilek Matbaası, Kahramanmaraş
- Keskin, H.K., Baştuğ, M., ve Akyol H. (2011), Sesli Okuma ve Konuşma Prozodisi: İlişkisel Bir Çalışma, 5- 7 Mayıs- 2011 tarihleri arasında Cumhuriyet Üniversitesi, 10. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu
- Koray F. (1948), Çocuğa ve Söze Göre Müzik, Ar Basımevi, Ankara

- Lynott, Dermot, & Connell, Louise. (2010), The effect of prosody on conceptual combination. *Cognitive Science*, 34(6), 1107-1123. doi: 10.1111/j.1551-6709.2010.01119.x
- M.E.B. İlkokul Programı (1969), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- Özışık, E. (1985), “Telâffuz Prozodisi”, *Mızrap Dergisi*, Sayı: 29, İstanbul
- Pattison, P. (2009), *Daha İyi Şarkı Sözleri Yazmak*. s. 179-180
- Say, A. (1985), *Müzik Ansiklopedisi*, 4. Cilt,
- Selanik, C. (1996), *Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni*, Doruk Yayıncılık, Ankara
- Sonsel, Ö. B. (2019), *Eğitim Bilimleri Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, Gece Kitaplığı, Ankara
- Üngör, E. (1965), *Türk Marşları*, Ankara
- Whalley, K., & Hansen, J. (2006), The role of prosodic sensitivity in children's reading development. *Journal of Research in Reading*, 29(3), 288-303.

### İnternet Kaynakları

- <https://www.britannica.com/art/accent-rhythm> (Erişim Tarihi: 20.10.2022)
- <http://www.edebiyatbilgileri.com/10/edebiyat-terimleri-sozlugu> (Erişim Tarihi: 10.09.2022)
- <https://producerhive.com/songwriting/what-is-accent-in-music/> (Erişim Tarihi: 20.09.2022)
- <https://www.turkedebiyati.org/turkcenin-lehceleri-siveleri.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2022)